

Täysistunto

Keskiviikko 11.12.2024 klo 14.00—20.59

15. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 2 c luvun 5 §:n ja henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain muuttamisesta

Hallituksen esitys HE 64/2024 vp

Valiokunnan mietintö LaVM 11/2024 vp

Toinen käsittely

Toinen varapuhemies Tarja Filatov: Toiseen käsittelyyn esitellään päiväjärjestyksen 15. asia. Nyt voidaan hyväksyä tai hylätä lakiehdotukset, joiden sisällöstä päätettiin ensimmäisessä käsittelyssä. — Keskustelu alkaa. Edustaja Vigelius.

Keskustelu

18.01 **Joakim Vigelius ps:** Arvoisa puhemies! Jos Suomen rikosoikeusjärjestelmästä pidettäisiin myyntipuhe, se voisi kuulostaa esimerkiksi tältä: Tervetuloa Suomen oikeusjärjestelmän hulluille päiville. Olit sitten uusi tai kokeneempi asiakkaamme, ei huolta, meillä kaikki rikolliset saavat saman huipputarjouksen. Lyhennettyjä tuomioita jopa uusijoille ilman lisäkustannuksia. Tarjoamme aina kilpailijoitamme lyhyemmät tuomiot ja kodikkaammat vankilaolosuhteet. Ahkerimmille asioijille tarjolla myös tuntuvia paljousalennuksia. Eikä siinä vielä kaikki. Viime hetken season sale -tarjouksena: Piditkö taukoa lusiimisesta, oletko palaamassa asiakkaaksemme? Ansaitset uuden alennuksen ensikertalaisena, koska miksi oppia omista virheistään. Tartu tilaisuuteen nyt, tarjous on voimassa hallituksen lakimuutoksen läpimenoon asti. Suomen rikosoikeus — aina asiakkaan puolella, harvoin uhrin.

Hallitus on siis nyt tuonut muutettavaksi rikoslain niin kutsutun ensikertalaisalennuksen. Ensikertalaisalennus mahdollistaa normaalia aiemman vapautumisen vankilasta ehdonalaiseen. Siinä missä vanki vapautuu ehdonalaiseen yleensä kaksi kolmasosaa vankeudesta suoritettuaan, ensikertalainen vapautuu jo puolet istuttuaan. Ensikertalaiselle tarjottu alennus vankilatuomioon on siis neljänneksen, 25 prosenttia, vähemmän. Ei lainkaan humpulpi tarjous. Suomessa ensikertalaisalennusta on tarjottu paitsi ensimmäistä kertaa vankilaan tuomituille myös sellaisille rikoksen uusijoille, jotka eivät ole edeltäneenä viitenä vuotena istuneet linnassa. Tämä tarkoittaa, että rikoksen uusija voi hyötyä samoista lievennyksistä tuomioonsa kuin aidosti ensikertalainen, jopa vakavien uusintarikosten kohdalla.

On vaikea perustella, miksi alennusta ensikertalaisuudesta tulisi tarjota, vaikka taustalla olisi toistuvia vakavia vankilatuomioon johtavia rikoksia, jotka ovat vaarantaneet esimerkiksi toisten ihmisten henkeä ja terveyttä.

Suomen moninkertainen ensikertalaisuus on poikkeuksellinen myös kansainvälisessä vertailussa. Tämän hallituksen esityksen valmistelun yhteydessä yhdessäkään tarkastellussa verrokkimaassa ei tunnettu tällaista ensikertalaisuussäännöstä, ei yhdessäkään. Tämän

Pöytäkirjan asiakohta PTK 133/2024 vp

muutoksen myötä Suomen kriminaalipolitiikka ei siis muutu vain kohti yleispohjoismaista vaan myös yleiseurooppalaista tasoa, tolkullisempaa tasoa.

Rikosoikeudellisen järjestelmän peruseriaate on, että rangaistukset ankaroituvat rikosten toistuessa. Perustuslakivaliokunnankin mukaan rikoksen uusiminen on sen moitittavuutta lisäävä tekijä. Myös rikoslain mukaan rangaistuksia tulee koventaa, jos tekijän aikaisempi rikollisuus ja uuden rikoksen samankaltaisuus osoittavat ilmeistä laista piittaamattomuutta. Tämän tulisi toteutua myös käytännössä, ei vain periaatteiden tasolla.

Kyse on samalla oikeudenmukaisuudesta rikosten uhreja ja heidän omaisiaan kohtaan. Rikosta seuraava rangaistus pyrkii toteuttamaan myös sitä, että rikoksen uhri omaisineen kokisi oikeuden toteutuneen. Jos siis esimerkiksi demariedustajille tässä salissa on vielä ensimmäisen käsittelyn jälkeen epäselvää, mihin ongelmaan tämä muutos tarjoaa ratkaisua, se on oikeuden tekeminen muun muassa uhreille, uusintarikosten kohteeksi joutuneille uhreille ja heidän omaisilleen.

Uusintarikollisuushan on suuri ongelma. Vankilasta vapautumista seuranneina viitenä vuotena vangeista jopa 79 prosenttia tuomittiin uusista rikoksista, siis neljä viidestä vangista tuomittiin uudelleen rikoksista, ja yli puolet, tarkalleen ottaen 56 prosenttia, vapautuneista vangeista tuomittiin uudelleen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, siis uudelleen vankilaan. Pidemmällä seurantajaksolla vieläkin suurempi osuus vangeista uusii rikoksensa. Suomessa usein hoetaan, ettei rikollisuutta ehkäistä rangaistuksin, mutta ei rikollisuutta ehkäistä myöskään toiveajattelulla, hyvillä aikomuksilla tai vapauttamalla paatuneet rikolliset takaisin kadulle tekojaan uusimaan alennetussa ajassa.

On selvää, että tästä rangaistusten ankaroitumisesta aiheutuu myös kustannuksia, kun vankimäärä kasvaa. Samalla on selvää, että kustannuksia aiheutuu myös siitä, että rikoksia uusitaan ja että rikollisia vapautetaan niitä uusimaan. Sen hinta maksetaan traumoina ja vammoina, omaisuusvahinkoina ja oikeudenkäyntikustannuksina, turvattomuuden lisääntymisenä ja pahimmillaan ihmisten henkinä.

Se, että jopa vakavien rikoksien uusijoita vapautetaan alennetussa ajassa vaarantamaan muita kansalaisia, ei sovi minun eikä monen muunkaan suomalaisen oikeustajuun. Siksi nyt läpivietävä muutos on oikeusjärjestelmämme selkeyden, ymmärrettävyyden ja kohtuun kannalta sekä oikea että oikeudenmukainen. Jatkossa rikoslain edessä ensikertalainen voi olla vain kerran.

Toinen varapuhemies Tarja Filatov: Edustaja Gebhard poissa, edustaja Furuholm poissa. — Edustaja Peltonen.

18.07 Eemeli Peltonen sd: Arvoisa puhemies! Tässä hallituksen esityksessä on käytännössä kyse muutoksesta, jolla Suomen lainsäädännön nykyistä ehdonalaiseen vapautumisen järjestelmää muutetaan. Edellinen merkittävä muutos lainsäädäntöön tehtiin tältä osin vuonna 2019, kun silloinen Sipilän hallitus pidensi esityksellään aikaisemman vankeusrangaistuksen ehdonalaiseen vapauteen pääsemistä myöhentävän vaikutuksen jatkumaan viisi vuotta edellisen ehdottoman vankeusrangaistuksen päättymisestä aiemman kolmen sijaan. Merkityksellistä on, että eduskunnan lakivaliokunta oli tuolloisesta muutoksestaan hyvin yksimielinen. Kyseistä rikoslain muutosta käsitellessään lakivaliokunta piti perusteltuna sanotun määräajan pidentämistä mutta samalla myös sitä, että henkilöt, jotka edellisen vankilasta vapautumisen jälkeen eivät pitkään aikaan ole syyllistyneet ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtavaan rikokseen, vapautetaan ehdonalaiseen heidän suoritet-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 133/2024 vp

tuaan lyhyemmän ajan rangaistuksestaan. Näin ollen kaikki valiokunnassa edustetut puolueet pitivät vielä viisi vuotta sitten tarkoituksenmukaisena tekijän rikoksettoman ajan huomioimista ehdonalaiseen vapautumisen arvioinnissa. Suurin ongelma nyt käsittelyssä olevassa esityksessä on, että tämä periaate hylätään kategorisesti, mikä on periaatteellisesti merkittävä muutos käsillä olevassa asiassa.

Suomessa on laajasti omaksuttu myös lakivaliokunnan aiemmin jakama käsitys siitä, että rikosten toistuvuudella tulee tietyissä tilanteissa olla vaikutusta niin rangaistuksen pituuteen kuin vankeusrangaistuksesta ehdonalaiseen vapauteen pääsemiseen. Alle viisi vuotta aikaisemmin vankeusrangaistusta suorittanutta henkilöä kohdellaan jo nykyisin ankarammin ehdonalaiseen vapautumisen järjestelmässä. Aiemman vankeusrangaistuksen ei kuitenkaan tulisi ikuisesti vaikuttaa henkilön tilanteeseen, kuten nyt on käymässä, jos esimerkiksi rikoksetonta elämää on jatkunut jo hyvinkin pitkä ajanjakso. Hallituksen esityksessä muutosta perustellaan lähinnä väitetyllä oikeudenmukaisuudella ja oikeudenmukaisuuden lisääntymisellä. Merkittävää on, että muutosta ei perustella tunnistetulla kriminaalipoliittisella epäkohdalla tai tarpeella puuttua tietynlaiseen rikollisuuteen, jonka johdosta ankarampaa kohtelua olisikin oikein edellyttää. Muutos koskee kaikenlaista rikollisuutta ilman tapauskohtaisen harkinnan mahdollisuutta.

Kuten hallituksen esityksessä todetaan, esityksen ensisijaisena tavoitteena ei myöskään ole vähentää rikollisuutta — ei vähentää rikollisuutta — eikä esitetyllä ehdonalaiseen vapautumisen käytäntöjen muutoksella asiantuntijalausuntojen mukaan juurikaan tule olemaan rikollisuutta vähentäviä vaikutuksia. On huolestuttavaa, että esitystä ei perustella myöskään tutkimustiedolla, joka puoltaisi tämäntapaisen muutoksen tekemistä lakiin. Valiokunnan asiantuntijakuulemisten perusteella merkillä pantavaa on myös, että suurin osa rikoksien uusimisesta tapahtuu varsin pian vankeudesta vapautumisen jälkeen. Siten muutos ei koske kovin suurta joukkoa.

Esityksen keskeinen ongelma on sen jäykkyydessä. Vaikka esityksen perusteluissa vedotaan esimerkiksi nuorten väkivaltarikollisuuteen, ei esitystä ole mitenkään rajattu koskemaan esimerkiksi pelkkiä väkivaltarikoksia, joiden kohdalla ankarampi kohtelu voisikin olla perusteltua. Valiokunnan käsittelyssä esitettiin asiantuntijoiden toimesta myös aivan asiallisia muutosehdotuksia, joilla hallituksen esitystä olisi voitu kehittää vähemmän ongelmalliseksi kuitenkin esityksen tavoitteet saavuttaen. Esimerkiksi rikoksettoman ajan pituutta olisi voitu pidentää nykyisestä viidestä kymmeneen vuoteen tai sisällyttää ehdonalaiseen vapautumiseen jonkinlaista harkintaa, joka mahdollistaisi kaikkein epäoikeudenmukaisimpien vaikutusten lieventämisen. Nythän tähän esitykseen ei tällaista harkinnan elementtiä sisälly.

Lakivaliokunta sai kesken valiokunnan käsittelyn tietää, että esitys käsitellään eduskunnassa niin sanottuna budjettilakina. Tämä tuli käsitykseni mukaan ainakin suurimmalle osalle valiokunnasta yllätyksenä. Budjettilakien käsittelyn aikataulurajoitteet asettivat valiokunnan tilanteeseen, jossa muutosten etsiminen yhdessä näin puutteelliseen esitykseen kävi aikataulullisesti käytännössä mahdottomaksi.

Me sosiaalidemokraatit olisimme olleet valmiita tekemään töitä valiokunnassa tämän esityksen parantamiseksi, jotta olisimme voineet säilyttää sen yksimielisyyden, joka lakivaliokunnassa kaikkien puolueiden kesken kuitenkin vielä viisi vuotta sitten tämän asian käsittelyn yhteydessä vallitsi, mutta koska nyt meillä ovat hallituksen esitys ja valiokunnan mietintö tässä puutteineen päivineen, esitän vastalauseessa perustelluin tavoin, että lakiehdotukset hylätään.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 133/2024 vp

Toinen varapuhemies Tarja Filatov: Edustaja Meriluoto.

18.13 Laura Meriluoto vas: Arvoisa puhemies! Käsittelyssä olevalla esityksellä ankaroitetaan merkittävästi ehdonalaista vapauttamista koskevaa sääntelyä. Esitys pidentää merkittävästi vankilassa vietettävää osuutta rangaistuksesta, kun kyse on rikoksen uusimisesta, riippumatta siitä, kuinka monta vuotta tai vuosikymmentä aiemmasta vankeusrangaistuksesta on kulunut tai millaisesta teosta on kyse. Uusiminen voidaan jo nyt huomioida rangaistuksen koventamisperusteena. Jatkossa kerran suoritettu vankeusrangaistus kuitenkin vaikuttaisi tuleviin rangaistuksiin koko loppuelämän.

Esitys lisää vankimäärää ja sitä myötä kustannuksia sekä heikentää vankilaolosuhteita. Esitys muuttaa perustavanlaatuisesti rikosoikeudellisen järjestelmän vakiintuneita ratkaisuja. Esitys on suunnanmuutos kotimaisen kriminaalipolitiikan pitkään linjaan, jossa vankimäärä on vuosikymmenten saatossa laskenut ja kriminaalipolitiikkaa on pyritty rakentamaan tutkitun tiedon varaan. Muutoksella ei ole kriminaalipoliittisia perusteita. Esitystä perustellaan rangaistusjärjestelmän oikeudenmukaisuuden ja hyväksyttävyyden lisäämisellä, vaikkei esityksen tueksi ole esitetty tutkimustietoa, jonka mukaan nykyinen järjestelmä olisi koettu epäoikeudenmukaiseksi.

Käytännössä ainut perustelu esitykselle on populistinen hallitusohjelmakirjaus, josta hallituspuolueet pitävät kynsin ja hampain kiinni asiantuntijoiden murskakritiikistä ja tutkitusta tiedosta huolimatta. Esityksessä esitetään huteria väitteitä muutoksen vaikutuksesta rikollisuuteen. Tosiasiassa rangaistusjärjestelmän ankaruus ei juuri korreloi rikollisuuden kanssa. Tästä on vuosikymmenten saatossa runsaasti samansuuntaista tutkimustietoa. Tutkimustiedon valossa muutos ei mitä todennäköisimmin vähennä uusintarikollisuutta. Vankeusrangaistuksilla on merkittäviä haittavaikutuksia, ja esityksestä seuraava vankimäärän kasvu paitsi tulee kalliiksi myös todennäköisesti heikentää vankeinhoidon laatua ja kuntouttavien tukipalveluiden järjestämistä.

Arvoisa puhemies! Esitetylle muutokselle ei ole perusteita, esitys ei ole oikeasuhtainen, ja se on haitallinen yhteiskunnalle vankimäärän kasvun, vankeinhoidon laadun heikentymisen ja vankeusrangaistusten kalleuden vuoksi. Tästä syystä kannatan edustaja Peltosen tekemää hylkäyesitystä.

Toinen varapuhemies Tarja Filatov: Edustaja Vigelius.

18.16 Joakim Vigelius ps: Arvoisa puhemies! Vastaan osaan tästä kritiikistä, mitä edellä kuultiin: Mitä tulee siihen, löytyykö esitykselle kannatusta muualta kuin hallituksen riveistä, niin jos on perehtynyt siihen, millaisia lausuntoja on annettu, saattaa tietää, että esimerkiksi Poliisihallitus on katsonut tämän hallituksen esityksen paitsi perustelluksi myös kannatettavaksi ja Syyttäjälaitos on todennut, että ”vaikka ehdotettu muutos merkitsee rangaistusjärjestelmän ankaroitumista rikoksenuusijoiden kohdalla, sitä voidaan kuitenkin pitää oikeudenmukaisena ja myös kansainvälistä käytäntöä vastaavana”. Näkisin, että erityisesti tämä jälkimmäinen palaute tästä esityksestä perustelee hyvin, miksi se on tarpeellinen: ”Sitä voidaan kuitenkin pitää oikeudenmukaisena ja kansainvälistä käytäntöä vastaavana.”

Kuten omassa puheenvuorossani tuolta pöntöstä jo totesinkin, niin kun tehtiin vertailua keskeisimpiin Suomeen verrannollisiin maihin eli muihin Pohjoismaihin ja jonkin verran myös muihin eurooppalaisiin valtioihin — muistan siellä olleen ainakin Viro, Saksa, Rans-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 133/2024 vp

ka, Sveitsi, Belgia ja tietysti sitten muut Pohjoismaat — missään niissä ei ollut vastaavaa automaattista ensikertalaisuutta ja sitten vielä sen ensikertalaisuuden ikään kuin nollautumista automaattisesti jonkun vuosiluvun täytyttyä. Tämä on suomalainen erityispiirre ja outo asia rikosoikeusjärjestelmässämme, ja näkisin, että tämä lakimuutos pyrkii erityisesti vastaamaan tähän. Siinä, miten tätä rikosoikeusjärjestelmää halutaan jatkossa kehittää, varmasti joskus tulevaisuudessa voitaisiin huomioida erilaisia tekijöitä, mutta näkisin, että ihan ensimmäisenä on hyvä lähteä purkamaan sellaisia outoja piirteitä, mitä meille on kehittynyt vuosien varrella, ja toisaalta myös se, että se perinteinen laitavasemmistolainen ja jopa feministinen kritiikki vankilajärjestelmää ja rikosoikeusjärjestelmää kohtaan pystytäisiin minimoimaan näitä uudistuksia tehdessä.

Olemmehan me kuulleet Kansan Uutisistakin erilaista kritiikkiä meidän vankeinhoitojärjestelmää kohtaan, joka on kuitenkin maailman liberaaleimpia. [Välihuuto vasemmalta] Kansan Uutisissa on kuultu Vasemmisto-opiskelijoiden puheenjohtajalta tai siellä toimivalta aktiivilta muun muassa tällainen kirjoitus, se löytyy historiasta, kuin että ”Onko vankila välttämätön? Vankeuslaitoksen kritiikki on osa vasemmistolaista ja feminististä visiota”. Hyvin radikaalia kritiikkiä koko vankeinhoitojärjestelmää kohtaan, vaikka esimerkiksi tämän esityksen kohdalla on kyse nimenomaan rikoksia uusineiden, uudelleen vankilaan päätyvien rikollisten kohtelusta. [Puhemies koputtaa] Näkisin, että näitä tapauksia kohdeltessa voimme käyttää hieman ankarampaa otetta.

Keskustelu päättyi ja asian käsittely keskeytettiin.